

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХИСНИКА В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Серед прав, якими наділяються особи, що притягуються до відповідальності міжнародними кримінальними судами і трибуналами, особливе місце посідає право на захист, гарантії якого також закріплені в основоположних міжнародних договорах універсального та регіонального характеру. Серед таких норм слід виділити ст. 11 Загальної декларації прав та основних свобод людини 1948 року [1]. Вона проголошує, що кожна людина, обвинувачена у скоєнні злочину, має право вважатися невинною до тих пір, поки її винність не буде доведена у встановленому законом порядку та шляхом гласного судового розгляду, при якому їй забезпечується можливість скористатися захистом. Вказана норма загального характеру отримала свій розвиток і в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р., [1] ст. 14 якого закріплює, що кожен має право під час розгляду будь-якого кримінального обвинувачення, що висувається проти нього, як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності: бути судимим у його присутності та захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним самим захисника; якщо він не має захисника, бути оповіщеним про це право і мати призначеного захисника в будь-якому випадку, коли того вимагають інтереси правосуддя. Послуги захисника повинні бути надані такій особі безоплатно у випадку, коли вона не має достатньо коштів для оплати захисника. Аналогічні положення містить і ст. 6 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року [1].

Право на доступ до юридичної допомоги, яка повинна надаватися кваліфікованими спеціалістами, закріплено в «Основних принципах стосовно ролі юристів», прийнятих Восьмим конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.) [2, с.178-185]. Згідно зі ст. 1 Принципів, «кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою у захисті і відстоюванні своїх прав на всіх стадіях судового розгляду». Закріплення цієї норми має важливе значення для захисту як потерпілих осіб, так і правопорушників, оскільки забезпечує їм право захищати себе всіма правовими засобами, в тому числі і за допомогою кваліфікованих спеціалістів у галузі юриспруденції.

Саме висококваліфіковані юристи, які професійно надають юридичну допомогу, в змозі здійснити належний захист підзахисних осіб. Право на юридичну допомогу передбачає, що кожен, хто потребує кваліфікованої юридичної допомоги, може її отримати, звернувшись до адвоката. Адвокат – незалежна особа, яка буде

свої відносини з клієнтом на основі конфіденційності. Надання правової допомоги адвокатом здійснюється шляхом консультування і роз'яснення юридичних питань, усних та письмових довідок відносно положень нормативно-правових актів, складання позовів, скарг та інших документів правового характеру; завірення копій відповідних документів; здійснення представництва в суді, інших державних органах перед громадянами та юридичними особами тощо.

Юридична допомога особливо важлива для людини, якщо вона затримана за підозрою у скоєнні злочину. На жаль, бувають випадки, коли такі підозри є невинуватими, а посадові особи діють, порушуючи права людини. Адвокат покликаний допомогти людині довести свою невинність і забезпечити захист своїх прав. Право на захист похідне від права на свободу, тому що мета захисту полягає в досягненні свободи людини. Звідси детальне регулювання цього права задля того, щоб надати людині максимум можливостей відстояти свою правоту [3, с. 255].

Разом із тим, слід акцентувати увагу на тому, що і для захисника повинні бути створені належні умови (гарантії) для виконання поставлених завдань. Аналізуючи міжнародно-правові акти у сфері міжнародного кримінально-процесуального судочинства, доходимо висновку, що вони мають певні прогалини у цій сфері, особливо, коли мова йде про вимоги щодо кваліфікації, особистої безпеки тощо.

У цьому зв'язку значної уваги потребує аналіз положень статутів міжнародних судів і трибуналів, зважаючи на ту обставину, що вони компетентні притягувати до відповідальності осіб, які скоїли серйозні міжнародні злочини. Сама процедура розслідування, ступінь важливості та винятковість справ потребують залучення у якості захисників висококваліфікованих фахівців для надання належної правової допомоги особам, які звинувачуються у скоєнні міжнародних злочинів.

Слід зазначити, що в українській науці міжнародного права не приділялось окремої уваги цій категорії учасників кримінально-процесуальних відносин. Окремі аспекти діяльності міжнародних кримінальних судів та трибуналів висвітлені в роботах М. В. Буроменського, Н. В. Дрьоміної, О. В. Касинюк А. А. Маєвської, А. С. Мацко, В. П. Пилипенка. Зважаючи на роль захисників у забезпеченні прав осіб, які втягнуті в сферу кримінально-процесуальних відносин, є нагальна необхідність визначити їх правове положення та роль у міжнародному кримінально-процесуальному праві. Вищезазначені чинники складають завдання нашого дослідження.

Аналізуючи статuti міжнародних судових закладів, доходимо висновку, що серед усієї низки прав, якими наділені особи, що

притягаються до відповідальності, перше місце посідає право на захист. Кожний підозрюваний або обвинувачений в органах міжнародної кримінальної юстиції має право на надання йому юридичної допомоги за свій рахунок, або – у разі відсутності необхідних коштів – за рахунок відповідного судового закладу.

У міжнародних Трибуналах по Югославії і Руанді право на призначення захисника виникає у особи з моменту передачі її Трибуналу у якості підозрюваного або обвинуваченого [4, с. 191].

Римський Статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) 1998 року передбачає право обвинуваченої особи на допомогу захисника, який може бути запрошений самою особою, або ж призначений судом (ст. 66) [5]. Разом із тим діяльність самих захисників повинна відповідати певним вимогам, дотримання яких і є гарантією належного виконання покладених на них зобов'язань. Низка таких вимог закріплена в Правилах процедури МКС (Правило 22) [6] та Регламенті МКС (Глава 4 «Адвокати та юридична допомога») [7]. Загалом до цих вимог слід віднести: володіння певною кваліфікацією у сфері міжнародного або кримінального права і судочинства; наявність у адвоката необхідного професійного досвіду у якості судді, прокурора, адвоката або в іншій аналогічній якості в кримінальному судочинстві не менше 10-ти років; наявність свідoctва, виданого колегією адвокатів, яка зареєструвала його, і / або свідoctва відповідного наглядового адміністративного відомства, яке підтверджує його кваліфікацію; досконале володіння однією із робочих мов суду; надання секретарю суду інформації стосовно застосування відносно нього дисциплінарних засобів, якщо такі мали місце; наявність свідoctва, виданого відповідним органом влади кожної держави, громадянином якої є дана особа або в якій вона проживає, в якому повідомляється про вирoki у кримінальних справах, якщо такі мали місце.

У разі звернення особи з проханням до суду призначити захисника повністю або частково оплачуваного судом, а також прийняття такого рішення Палатою попереднього провадження (далі – Палата), секретар повинен оцінити фінансове положення особи, яка потребує захисту. Він враховує всі види прямих і непрямих доходів підозрюваного або обвинуваченого, його реальний спосіб життя та майно, яке знаходиться у його власності. У разі, якщо стане відомо, що особа, якій було призначено захисника за рахунок суду, насправді мала достатньо коштів для оплати його послуг, Палата, яка здійснює розгляд справи відносно цієї особи, має право стягнути з останньої витрати, пов'язані з наданням адвокатських послуг (Положення 85 Регламенту суду).

Особа, яка має право на юридичну допомогу, може вибрати адвоката із списку адвокатів, проданого секретарем, або ж пропонує свого захисника, який після надання відповідної інформації

та її перевірки, заноситься до списку адвокатів і отримує довіреність на здійснення захисту.

Позитивним моментом в діяльності суду є те, що секретар складає список чергових адвокатів, які в будь-який час знаходяться в розпорядженні для того, щоб представляти в суді будь-яку особу або представляти інтереси захисту у разі, якщо потребується термінова юридична допомога, а ця особа ще не забезпечена юридичною допомогою, і якщо у неї нема особистого адвоката.

Секретар може призначити чергового адвоката, беручи до уваги побажання особи, близькість географічного місцеперебування адвоката, а також ступінь володіння відповідною мовою або у разі його призначення Палатою відповідно до Статуту МКС (ст. 73 Регламенту суду).

Особа може бути виключена із списку адвокатів, якщо вона: перестає відповідати критеріям, на підставі яких її було включено до списку адвокатів; назавжди позбавляється права на представлення інтересів захисту в суді в результаті дисциплінарного провадження, порушеного відповідно до Кодексу професійної поведінки адвокатів; визнана винною у скоєнні злочину проти правосуддя; отримує остаточну заборону на виконання функцій у суді.

При виконанні своїх обов'язків адвокат повинен керуватися загальними положеннями Статуту МКС, Правилами процедури та доказування, Регламентом, Положенням про Канцелярію суду і Кодексом професійної поведінки захисника (далі – Кодекс), положення якого заслуговують окремої уваги. Кодекс висуває високі професійні та етичні вимоги щодо захисника, згідно з його положеннями, захисник повинен діяти компетентно, вміло, чесно, енергійно, незалежно, не піддаватися будь-якому зовнішньому тиску, підтримувати свій авторитет і авторитет юриста в цілому [8].

Здійснюючи захист свого підопічного, захисник повинен використовувати всі законні засоби захисту; дотримуватися конфіденційності щодо отриманої від клієнта інформації.

Кодекс забороняє представляти захиснику свого клієнта у разі: а) якщо здійснення захисту одного клієнта може зашкодити захисту іншого клієнта зазначеного адвоката або інтересам клієнта, чий захист цей адвокат здійснював раніше; б) якщо адвокат був пов'язаний з конфіденційною інформацією або був ознайомлений з такою інформацією у якості співробітника суду; в) якщо існує вірогідність, що адвоката може бути викликано у якості свідка у справі.

Відносини захисника і Міжнародного кримінального суду базуються на принциповому положенні, згідно з яким головним завданням адвоката є сприяння правосуддю і захист інтересів свого клієнта. Відповідно до цього положення, Кодекс покладає на адвоката особисту відповідальність за здійснення ним захисту. Ад-

вокат не повинен навмисно вводити суд в оману; надавати неправдиві докази; робити завідомо неправдиві твердження тощо.

Гарантією забезпечення належного виконання обов'язків захисту прав підзахисної особи, покладених на адвоката, є передбачена Кодексом відповідальність за скоєння професійного проступку (Глава 4 Кодексу).

Зважаючи на винятковість справ, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та нормативно-правові акти, які є основою його діяльності, секретар суду з метою покращення спеціалізації та професійної підготовки адвокатів з питань щодо нормативно-правових положень зазначених документів забезпечує доступ до бази даних з прецедентного права суду; надає інформацію про суд; визначає і публікує імена осіб та назви організацій, які здійснюють відповідну професійну підготовку; надає учбові матеріали; організує професійну підготовку, яка дає можливість отримати кваліфікацію, необхідну для професійної підготовки адвокатів (Положення 140 Регламенту Секретаріату МКС).

Висновок: Право на захист належить до числа абсолютних прав, оскільки ні за яких обставин людині не можна відмовити в наданні такого права, особливо, якщо вона обвинувачується у скоєнні міжнародного злочину. У цьому зв'язку слід підкреслити, що статuti міжнародних кримінальних судів та трибуналів загалом містять низку позитивних положень щодо забезпечення права на захист і самого порядку здійснення такої процедури. Щодо правового положення самих адвокатів, то необхідно зазначити, що недоліком вищезазначених нормативно-правових актів, які визначають статус цієї категорії осіб, є недостатньо чітка регламентація гарантій діяльності захисників. Адже саме належне забезпечення гарантіями сприяє сумлінному виконанню покладених на особу обов'язків.

Список літератури: 1. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. 2-е вид. К., 1992. 2. Основные принципы, касающиеся роли юристов // Сборник стандартов Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Нью-Йорк, 1992. 3. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации. Учебник. М., 1998. 4. Марусин И. С. Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство. СПб., 2004. 5. Римский Статут Международного уголовного суда // Официальные документы Международного уголовного суда A/CONF/183/9. 6. Правила процедуры и доказывания Международного уголовного суда // Официальные документы Международного уголовного суда ICC-ASP/1/3 (part II-A). 7. Регламент Международного уголовного суда (Гаага, 17-28 мая 2004 года) // Официальные документы Международного уголовного суда ICC-BD/01-01-04/. 8. Кодекс профессионального поведения адвокатов // Официальные документы Международного уголовного суда ICC-ASP/4/21.

Надійшла до редакції 29.01.07